

Araştırma Makalesi / Research Article

Sivil havacılıkta toplumsal cinsiyet dengesi geliştirme: Havacı kadın sicili örneği / Developing gender balance in civil aviation: Example of aviation woman's register

 Tuğba Damgacı*

Havacılık Yönetimi Bölümü, Sivil Havacılık Yüksek Okulu, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye

Received
May 31, 2023

Revised
July 27, 2023

Accepted
August 28, 2023

Anahtar Kelimeler

Cinsiyet eşitliği,
Havacı kadın sicili,
Kimlik ve toplumsal
cinsiyet,
Sivil havacılık,

Keywords

Gender equality,
Aviator women
registry,
Identity and social
gender,
Civil aviation

Production and hosting
by [Turkish DergiPark](https://dergipark.org.tr).
This is an open access
article under the CC
BY-NC license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

ÖZET

Toplumsal cinsiyet kavramı doğuştan olmayan, toplum tarafından sonradan kazandırılan bir kavramdır. Toplum tarafından yapılan bu ayırım, taraflardan birinin diğerine üstün olması ya da eşitsizlikler yaratılmasına sebebiyet vermektedir. Ülkeler kadın erkek eşitliğini başta modern, demokratik ve çağdaş devlet göstergesi olarak, daha sonra ise beşerî bir kaynağı güçlendirmek adına kabul etmektedir. Bu kabul doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere kamu politikaları gerçekleştirmektedir. Türkiye’de de eğitimden sağlığa, istihdamdan siyasal katılıma kamu hizmetlerinde eşitlik adına toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları üretilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın erkek dengesini kurmak adına kamu politikaları üreten kamu kurumlarından biri de Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’dür. Toplumsal cinsiyet eşitliğini oluşturma amacı ile Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme adına bir talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnameden yola çıkılarak birden fazla faaliyet ve proje gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri de “Havacı Kadın Sicili” projesidir. Türk kadınının havacılıktaki katkılarını tespit etmek, rol model oluşturmak adına gerçekleştirilen bu proje ile Türk havacılık tarihinde ilkleri gerçekleştiren kadınlar tescillendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden SHGM tarafından yapılan çalışmaların neler olduğuna bakmak, Havacı Kadın Sicilinin oluşumu ile yarattığı etkiyi gözler önüne sermektir.

ABSTRACT

The concept of gender is a concept that is a not innate, which is acquired later by society. This distinction made by the society causes one of the parties to be superior to the other or to create inequalities. Countries accept the equality of men and women primarily as an indicator of a modern, democratic and contemporary state, and then in order to strengthen a human resource. In line with acceptance, it implements public policies to ensure gender equality. In Turkey, gender equality policies are produced in the name of equality in public services, from education to health, from employment to political participation. One of the public institutions that produce public policies in order to ensure gender equality and balance between men and women is the Directorate General of Civil Aviation. With the aim of creating gender equality, a guideline has been prepared for the Development of Gender Balance in Civil Aviation. Based on this instruction, more than one activity and project were carried out. One of them is the “Aviator Women Registry” project. With this project, which was carried out in order to identify the contributions of Turkish women in aviation and to set a role model, women who broke new ground in the history of Turkish aviation were registered. The main purpose of the study is to look at the studies carried out by the DGCA on gender equality and to reveal the effect it has created with the formation of the Aviator Women’s Registry.

* Corresponding author, e-mail: tuğba.damgaci@selcuk.edu.tr

1. Giriş

Cinsiyet, biyolojik açıdan kadın ve erkek olarak iki cins anlamına gelir iken toplumsal cinsiyet, toplum tarafından oluşturulan roller ve sorumluluklara göre kadınlık ve erkekliğin kurgulanmasıdır. Toplumsal cinsiyet toplum tarafından kadına verilen vazife ve sorumluluklar ile toplumda kadının algı, beklenti ve nasıl görüldüğü ile ilgilidir. Toplumsal cinsiyet kavramı, doğuştan kazanılmadığı ve sonradan geliştirildiği için bir tarafın diğerine üstünlüğü ile son bulmaktadır. Toplumda iki cinsten biri daha dezavantajlı duruma düşmektedir. Toplumsal yaşamda oluşturulan bu ayrım zamanla taraflardan birinin mağduriyetine, eksikliğine sebep olmaktadır. Kaynakların kullanımı, üretim faktörlerine ulaşma, sahip olma gibi konularda eşit ve adil olmayan bir kaynak paylaşımı ortaya çıkmaktadır. Kadınların erkeklere oranla daha güçsüz kabul edildiği, kız çocuklarının eğitime bile ulaşmada zayıf kaldığı, istihdamda eşit bir gelir ve ücrete sahip olmadığı bu geleneksel yaklaşımlar zamanla ülkeler tarafından reddedilemeye ve terkedilmeye başlanmıştır.

Ülkeler kadın erkek eşitliğini başta modern, demokratik ve çağdaş devlet göstergesi olarak daha sonra ise beşerî bir kaynağı güçlendirmek adına kabul etmektedir. Bu kabul doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere kamu politikaları gerçekleştirmektedir. Kamu politikaları ülkelerin kamusal hizmet verdiği tüm alanlarda gerçekleştirilen politik eylemlere denir. Eğitim, sağlık, ekonomi, adalet, ulaştırma, ticaret vb. tüm kamusal hizmet alanlarında kamu politikaları kadın erkek dengesini sağlamak üzere oluşturulmaktadır.

Bu çalışma cinsiyet dengesini geliştirmek için yapılan kamu politikalarından sivil havacılık üzerine yapılan kamu politikalarını incelemektedir. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinde denge sağlamak amacı ile bir talimatname hazırlanmış, talimatname tarafından oluşturulan yönergeler doğrultusunda SHGM bünyesinde cinsiyet eşitliği için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri kadının havacılıktaki yerini gösteren, önemini anlatan ve rol model oluşturması için hazırlanan havacı kadın sicilidir.

2. Kimlik-Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet

Bir toplumsal yapıda sahip olunan insan ilişkileri sistemsel bir bütünlük taşımakta ve bu sistemsel bütünlük ile sınıflandırılmaktadır [1]. Bu kategorik sınıflandırmalar ve toplumsal yapı tarafından atfedilen görevlendirmeler doğuştan itibaren başlamaktadır. Biyolojik olarak oluşturulan cinsiyet kimlikleri, üzerlerine toplumsal ödevler yükleyerek toplumsal kimliklere dönüşmektedir. Kimlik kavramı, bir kişinin ya da grubun/topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli kavrayışı olarak tanımlanabilmektedir. Kimlik kavramı, bireyin geçmişle ilgili özdeşimlerini, bugünkü rollerini ve geleceğe yönelik arzularını yaratıcı bir biçimde bütünleştirmesi üzerinde odaklanır [2].

Sarup kimlik tanımına iki farklı şekilde yaklaşmıştır. İlk yaklaşım kimliğin durağan ve verili halidir. Bu geleneksel bir yaklaşım dengeli ve bütüncül bir yapıda sınıfsal, ırksal ve cinsel kimliği ortaya çıkartmaktadır. Diğer yaklaşımda ise kimlik daha hareketli ve inşa edilebilen bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal kimlik, ulusal kimlik, uluslararası kimlik kavramları bu ikincil yaklaşımdan türemektedir [3].

Cinsiyet kavramı içerisinde kimlik arayışına bakıldığı zaman hem biyolojik açıdan cinsel kimlik hem de sosyal anlamda toplumsal kimlik için kullanıldığı görülmektedir. Cinsiyet tanımı aynı zamanda onun nasıl kullanıldığı ile de ilgilidir. Cinsiyete dair unsurlar kavram olarak fizyoloji-psikoloji ya da biyoloji kapsamında ele alınan işaretler olarak kabul edildiği kadar, cinsiyete özgü rol, değer, tutumlar, toplumun gelenekleri, kültürleri ve sınıflandırmaları açısından da farklı tanımlara sahiptir [4].

Cinsiyet rolleri, belirli bir kültürdeki kadınlarla ve erkeklerle alakalı olan davranışlara, inançlara ve değerlere, kültürel beklentilere, sosyal olarak tanımlanan özelliklere işaret etmektedir [5]. Bireyin kendini toplumun bir parçası hissedebilmesi ve oraya uyum sağlayabilmesi için cinsiyete özgü kimlikler geliştirmesi gerekmektedir. Bu aşamada cinsiyetçi kalıplar oluşturularak toplumsallaşma aşamalarında cinsiyetçi kimlik etiketlenmeleri yapılmaktadır. Toplumsallaşma, iki aşamalı olarak kültürel öğrenme ile okullar ve iş yeri, sosyal çevre ile de öğrenme şeklinde oluşmaktadır [6].

Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumsal kimliğin nasıl görüldüğü ve bu kimlikten doğan anlayış ile nasıl hareket edilmesi gerektiği ile ilgilidir. Kadının ve erkeğin toplumsal ve kültürel olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını da ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyetin aksine, toplumsal cinsiyet farklılığı, sosyal, kültürel yapılandırma sonucu oluşmaktadır ve değiştirilebilmesi mümkündür [6-7].

3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları

Toplumun uygarlık düzeyini belirten en önemli kriter; toplumda kadın-erkek eşitliği ve o toplumdaki kadının durumudur. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadına verdiği görev ve sorumluluklar, toplumda kadının nasıl görüldüğü, algılandığı ve beklentileri ile ilgili bir kavramdır [8].

Toplumsal cinsiyet eşitliği (gender equality); hak ve fırsatlara sahip olmada, kamu hizmetlerine ulaşımında, toplumda görünür olma, eşit söz sahibi olma, eşit temsil edilmede kadın ve erkek ayrımının olmamasıdır. Bu eşitlik için asla bir norm dayatması mevzuat daraltması yapılmamalıdır [9]. Toplumsal cinsiyet eşitliği, eşitlik anlayışlarına göre farklı şekillerde değişip dönüşebilmektedir. Bunlar [10];

Aynılık eşitliği: Toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin aynı şartlarda doğması ve sadece bir insan sıfatına sahip eşit iki biyolojik tür olması temeline dayanır. Kadın veya erkek ikisi de eşit temsil hakkına, eşit söz hakkına, eşit rey hakkına sahiptir. Kadına temsil hakkı verilmemesi, eğitimin önüne geçilmesi, eşit iş imkânlarının sunulmaması aynılık eşitliğini bozar. Kanun önünde kadın ve erkek eşittir. Aynılık eşitliğinin amacı kanunda iki tarafı ilgilendiren her durumda eşitliğin sağlanmasıdır.

Farklılık eşitliği: Kadın ve erkeğin bir insan hakkı kapsamında aynı haklara sahip olması kadar, sahip oldukları farklılıklara göre farklı haklara sahip olmasından yola çıkılmaktadır. Kadınların gündelik hayatta karşılarına çıkan sorunlar görünmez olduğu için, kadın olarak fizyolojisinin gerektirdiği durumlarda (doğum, annelik vb.) ötelendiği ve ikincil duruma düştüğü için, kadına farklı durumlara karşı farklı uygulamaların yapılarak eşitliğin sağlanması gerekmektedir. Pozitif ayrımcılık olarak da adlandırılan bu durumlar daha çok kadının sadece “kadın” olmasından kaynaklı eşitsizlikleri gidermek içindir. Kadın ve erkeğin denkliliği sağlanana denk özel önlemler ve ayrımcı muameleler ile eşitlik sağlanması amaçlanır. Kız çocuklarını eğitime teşvik etmek için projeler, doğum ve süt izinleri, aile ve iş hayatını uyumlaştırma, kreş ve bakım hizmetleri sunma vb. gibi politikalar ile bu farklılık eşitliği sağlanmış olur. Bu anlayışın odağında sonuçları itibariyle eşitliğin sağlanması vardır.

Dönüştürücü eşitlik: Kadın ve erkeğe yönelik eşitlik mücadelesinde sadece özel önlem ve ayrımcı politikaların yeterli olmadığı, toplumsal bir mühendislik anlayışı ile zihniyet dönüşümünün gerektiği ile ilgili bir eşitlik anlayışıdır. Kadın ve erkeğe biçilen roller ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesine vurgu yapmaktadır. Önemli olan kadın ve erkeğin hem eşit hak ve fırsatlara başlaması, hem süreç içinde eşit bir şekilde ilerlemesi hem de sonuçlarda her iki taraf için de eşit sonuçların sağlanmasıdır.

Kız çocuklarının erkek çocukları ile eşit eğitim alması aynılık eşitliği, kız çocuklarının eğitime devam edebilmesi, ev işlerinde çalışma ya da erken yaşta evlendirme durumlarını engelleme için destekleme projeleri farklılık eşitliği, kız ve erkek çocuklarının aynı iş koşullarında aynı ücret altında çalışması ise dönüştürücü eşitliği sağlar.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak küresel ölçekte gelişmiş bir ülke olmak için gerekli ön koşullardan biridir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin uluslararası ve ulusal söylemlerde dikkat çekici bir yeri bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, insan haklarını sağlamaktan, ülkenin kalkınma temasına kadar uluslararası politikaların bir aracı olmuştur [11]. Toplumsal cinsiyet eşitliğini oluşturma ve koruma üzerine oluşturulan politikalar toplumsal cinsiyet denge politikaları olarak da adlandırılır. Toplumsal cinsiyet denge politikaları kamu hizmetlerinin gerçekleştirildiği tüm kamu politik alanlarda gerçekleştirilmektedir. Bu kamu politikalarının birkaçından örnek vermek gerekirse;

Eğitim politikaları içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği; kız ve erkek çocuklarının eğitime eşit katılımı, zorunlu eğitim kapsamında kız çocuklarına özgü güçlendirici politikalar oluşturmak, okulların sürecini hızlandırmak,

yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ile ortak projeler üretmek, kız çocuklarının ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim materyalleri ve imkânlarını artırıcı projeler üretmek gibi genel politikalar olarak özetlenmektedir [12].

Sağlık politikaları içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği; kadınların genel sağlık sorunları üzerine iyileştirici müdahaleler yapmak, üreme sağlığı ve aile planlaması kapsamında çalışmalar düzenlemek, ana-çocuk sağlığını korumak gibi politikalar olarak tanımlanabilmektedir [13]. Ayrıca kadına yönelik şiddetle mücadele, aile içi şiddeti önleme, töre ve namus cinayetlerini engelleme üzerine de koruyucu ve önleyici kamu politikaları oluşturulmaktadır.

Gelir ve İstihdam içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği; kadınların ve erkeklerin çalışma ve iş gücüne sahip olmada eşit fırsat ve imkânlarla sahip olduğu, eşit işe eşit ücret ilkesinin benimsendiği, kadının eğitimde olduğu gibi istihdamda da katılımını artırmak için kadın girişimciliğini artırmaya yönelik politikalar yaratmak olarak tanımlanabilmektedir [14].

Siyasal Katılım içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği; kamusal yaşamın düzenlenmesinde, kamusal kararların alınmasında kadın ve erkeğin eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan politikalar ile mümkün olabilir. Kadınların siyasal yaşamda aktif görev alması, seçme kadar seçilme hakkını da etkin kullanarak siyasal temsilini güçlendirmesi, partiler üzerinden kota düzenlemeleri yapılması bunlara verilebilecek birkaç örnektir. Bunun yanı sıra kadının kamusal alanda üst düzey görev alabilmesi için liderlik programları düzenlenmektedir. Bu amaçla TBMM içerisinde Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) aktif olarak görev yapmaktadır [15].

4. Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Denge Politikası

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları bir kamu politikası olarak düşünüldüğü zaman, kamu hizmetinin gerçekleştiği her alanda mevcut olmalı, bu kamusal alanlarda kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve bir denge politikası oluşturmak tüm kamu kurumlarının taşıdığı bir amaç olmalıdır. Türkiye’de de Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme (SHT-TCD) adına bir talimat hazırlanmıştır. SHT-TCD ile toplumsal cinsiyet eşitliği dengesini geliştirmek, izlemek, fırsat eşitliğini sağlamak için çalışmalar yapmak hedeflenmiştir. Bu talimat:

“Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM), sivil havacılık sektöründe çalışanlar arasındaki cinsiyet dengesini sağlamak, havacılık meslekleri seçiminde cinsler için fırsat eşitliği sağlamak ve kadınları havacılıkla ilgili alanlarda eğitim ve öğretime teşvik etmek amacıyla 2018 yılında Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Talimatı (SHT-TCD) yayımlanmıştır. Bunu takiben SHGM bünyesinde, Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Komisyonu (TCDGK) kurulmuştur. TCDGK, Türk sivil havacılık sektöründe, toplumsal cinsiyet dengesini geliştirmek için toplumsal cinsiyet dengesini izlemek ve gelişimini sağlayacak öneriler geliştirmek, havacılık meslekleri seçiminde cinsler için fırsat eşitliği yaratılmasına yönelik çalışmalar yapmak, özellikle kadınları havacılıkla ilgili alanlarda eğitim ve öğretime teşvik etmek üzere kurulmuştur [16].”

Bu alanda SHGM en geniş kapsamlı çalışmasını 8 Mart 2018 günü Havacılık Alanında Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirilmesi başlığında bir sempozyum düzenleyerek Ankara’da başlatmıştır (Şekil 1). 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ile aynı güne gelen sempozyum gerçekleştirildikten sonra SHGM 8 Mart’ı içine alan tüm haftayı Türk Sivil Havacılık tarihi için Havacı Kadınlar Haftası olarak ilan etmiştir. 8 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen sempozyumda “Kadın Yükselsin!” vurgusu üzerinden hareket edilmiştir [17].

Bu sempozyum havacılık sektöründe görev yapan yöneticiler ve çalışanları bir araya getirerek, sektörde karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini paylaşma imkânı sağlamıştır. Gerçekleşen bilgi şöleni sayesinde, havacılık ekosisteminde toplumsal cinsiyet dengesinin gelişimi adına önemli kararlar alınması ve tüm paydaşların konuya ilişkin ferasetinin artırılması hedeflenmiştir.

HAVACILIK ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET DENGESİ GELİŞTİRİLMESİ SEMPOZYUMU

SYMPOSIUM ON THE DEVELOPMENT OF GENDER BALANCE IN AVIATION

Şekil 1. Havacılık Alanında Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirilmesi Sempozyumu [17]

Sempozyumun yapıldığı dönem aralığına bakıldığında sivil havacılıkta kadın çalışanların ortalamaları hakkında bilgi verilmiştir. Türk havacılığının 2018 yılı ilk çeyreğinde, kadın çalışan oranı [17];

- Havayolu taşımacılarında %32 ila %60,4
- Kargo taşımacılarında %12 ila %15,1
- Büyük ölçekli BOY kuruluşlarında %5,95 ila %15,15
- Terminal işleticilerinde yaklaşık %25
- Yer hizmeti kuruluşlarında %19,1 ila %26
- Ulusal hava savunma için tasarım/imalat odaklı havacılık kuruluşlarında ise %8 ila %25 arasındadır.

Türk sivil havacılık kuruluşlarında mesleklere göre kadın çalışan oranına bakıldığında, kadın personel oranlarının bazı havacılık kuruluşlarında [17];

- Mühendislerde %30
- Pilotlarda %3,5
- Kabin hizmetlerinde %65
- Bakımcılarda ise %1,7 olmuştur.

Sempozyum sonunda birtakım çıktılar elde edilmiş ve bu çıktılar SHGM için toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalarda rehber niteliğinde olmuştur. Bu çıktıları, kadının toplumdaki yeri ile havacılık sektöründeki yansımaları arasında evrensel bir standart oluşturmak, kadın-erkek eşitliği için vizyoner yöneticilere sahip olmak, kadın-erkek eşitsizliğine yönelik sorunları esasen temel eğitim ve öğretim aşamasından itibaren ele almak ve havacılıkta kadının verilen her vazifeyi başaracağına inanmak olarak sıralamak mümkündür [17].

SHGM-TCDGK onayı ile havacılıkta toplumsal cinsiyet temalı etkinlikler düzenlenmeye devam edilmiştir. Bunlardan biri de 2018 Antalya'da; Eurasia Airshow fuarı kapsamında düzenlenen "Havada ve Uzayda Kadın Sempozyumu" olmuştur. Bu fuar Türkiye'nin şova dayalı ilk havacılık fuarı olmuştur. Eurasia Airshow içerisinde uzay ve havacılık teknolojileri alanlarında cinsiyet eşitliğini sağlamak ve dengelemek amacıyla bu sempozyum düzenlenmiştir. Antalya Havalimanı Dış Hatlar Terminali'nde gerçekleştirilen sempozyuma askeri, sivil alanlarda görev yapan, işin uzmanları, profesyoneller ve akademik personel katılmıştır. Hem ulusal hem uluslararası katılımcılar tarafından sempozyuma oldukça yoğun ilgi gösterilmiş ve sempozyumda "Girişimcilik", "Uzay", "Havada ve Yerde Kadın" konulu üç farklı panel düzenlenmiştir [18].

SHGM aynı zamanda çalışanlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri de vermiştir. Bu eğitimler [19];

- *Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık eğitimi:* Bu eğitim, çalışanların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalıklarını artırmayı amaçlamaktadır. Eğitimde, cinsiyet ayrımcılığı, kadınların iş yaşamındaki zorlukları ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları ele alınmaktadır.
- *Cinsiyete duyarlı dil kullanımı eğitimi:* Bu eğitim, çalışanlara cinsiyete duyarlı dil kullanımı konusunda bilgi vermektedir.
- *Kadın liderlik eğitimi:* Bu eğitim, kadınların liderlik pozisyonlarına yükselmesi için gerekli olan becerileri kazandırma üzerine yapılmaktadır. Eğitimde, liderlik becerileri, stratejik planlama ve problem çözme konuları incelenmektedir.
- *Cinsiyet eşitliği için fırsat eşitliği eğitimi:* Bu eğitim, çalışanların cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Eğitimde, cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele stratejileri, farkındalık yaratma ve eşit fırsatlar konuları ele alınmaktadır.
- *Aile içi şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi:* Bu eğitim, çalışanların aile içi şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalıklarını artırmayı hedeflemektedir. Eğitimde, aile içi şiddetin nedenleri, sonuçları ve cinsiyet rolleri konuları incelenmektedir.

Sadece SHGM bünyesinde değil, uluslararası havacılık platformunda da toplumsal cinsiyet eşitliğine önem verilmiştir. Birleşmiş Milletlerin 2015 sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında ICAO 2016 yılında A39-30 sayılı karar ile toplumsal cinsiyet eşitliği programını oluşturmuştur. Bu programda kadınların küresel havacılık sektörüne katılımı, yeni nesil havacılık ile profesyonel kadın çalışan yetiştirme amacı taşınmış, 2030 Birleşmiş Milletler sürdürülebilirlik hedefine yerleştirilmiştir. Devletleri ve havacılık endüstrisini güçlü, kararlı bir liderlik sergilemeye teşvik etmek, toplumsal cinsiyet eşitliği taahhüdü ile daha fazla ilerleme kaydetmek, cinsiyet eşitliğinin önündeki engelleri aşmak ve buna yönelik uygulamalar, projeler oluşturmak, yapılan projelerin uygulanabilirliğini sağlamak ve üye devletleri de bu hedeflere ikna etmek ICAO temel hedeflerinden olmuştur. ICAO tarafından 08-10 Ağustos 2018 tarihlerinde UNESCO ve UN Women desteğiyle Güney Afrika'nın Cape Town kentinde Güney Afrika Sivil Havacılık Otoritesi'nin (SACAA) ev sahipliğinde "Birinci Küresel Havacılık Toplumsal Cinsiyet Zirvesi-Global Aviation Gender Summit" düzenlenmiştir. Bu zirveye ICAO üye devletleri, havalimanları, seyrüsefer hizmet sağlayıcıları, uluslararası havacılıkla ilgili meslek kuruluşları ve endüstri paydaşları katılmıştır. TCDGK ve Türk sivil havacılık kuruluşları bu zirvede TCDGK sekreteri Gonca Kürüm tarafından temsil edilmiş ve SHGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliği adına faaliyetlerinin anlatıldığı bir sunum gerçekleştirilmiştir [20].

5. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'nün Cinsiyet Denge Çalışmaları: Havacı Kadın Sicili

SHGM Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Talimatlarından biri olan "havacılığa kadınların katkısının tarihi, kadınlarda havacılıktaki fırsatlar hakkında farkındalığın artırılması, kadınların havacılıktaki niceliksel ve niteliksel rolü ve etkinliğinin geliştirilmesi amacı ile sivil havacılık sektöründe iş birliklerini teşvik etmek, düzenlenecek etkinliklere katılım sağlamak ve fikri destek vermek" maddesi kapsamında Havacı Kadın Sicili başlıklı bir çalışma yapmıştır [19].

TDCGK tarafından talimatta belirtilen amacı yerine getirmek üzere, hava aracı kullanılmasına katkı sağlamış, hava aracı kullanmış, havacılığın gelişmesine önemli katkıları olmuş, havacılıkla ilgili alanlarda öncü olmuş ve konu ile ilgili farkındalığı artırmış kadınları hem ulusal hem de uluslararası alanda tanınır hale getirmek ve tanınırlığı artırmak amacı ile bu sicil oluşturulmuştur. Sicil oluşturulurken askeri ya da sivil havacı kadın ayrımı yapılmamıştır. Havacı kadın sicili süreç olarak [21]:

- Komisyon tarafından bu sicil ilk kez hazırlandığı için adına "ilk havacı kadın sicili" denmiştir. Bu sicil oluşturulduktan sonra SHGM'nin resmi internet sayfasında yayınlanmıştır.
- SHGM tarafından bu sicilde yer alan kadınlar için, genel müdürlüğün kimlik kılavuzu formunda yer alan

teşekkür belgesi şeklinde bir teşekkür belgesi hazırlanmıştır.

- Bu belgede ilk kadın havacının ad soyadı, doğum tarihi ve hangi konuda ilk ve öncü olduğu yazılmış ve her bir belge için sicil numarası oluşturulmuştur.
- Havacı kadının kendisine takdim edilemediği belgeler yasal vekil/vasisine verilmiştir.

Tablo 1. Askeri Havacılıkta Havacı Kadın Sicili (Kronolojik Sırasıyla) [22].

AD- SOYAD	ÜN VAN	TARİH	KURUM
Sabiha GÖKÇEN	İlk Askeri Uçak Pilotu	1936	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
Leman BOZKURT ALTINÇEKİÇ	İlk Jet (Turbo Motorlu) Uçak Pilotu	1958	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
Şenay GÜNAY	İlk Jet Savaş Uçak Pilotu	1960	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
Türkan DEMİREL	İlk Uçuş Doktoru	1964	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
Ayfer GÖK	İlk Şehit Jet Savaşı Pilotu	2001	Hava Kuvvetleri Komutanlığı

Tablo 1’de görüldüğü üzere Sabiha Gökçen ilk askeri kadın pilot olarak görev yapmıştır. 22 Mart 1913 tarihinde dünyaya gelen Sabiha Gökçen, küçük yaşta anne ve babasını kaybettikten sonra hayata tutunma mücadelesi verirken 1925’te Mustafa Kemal Atatürk ile tanıştığı zaman hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Atatürk Sabiha Gökçen’i manevi kızı olarak yanına almış ve okuması için ona destek olmuştur. Sabiha Gökçen’in havacılık ile tanışması, Türkkuşu Sivil Havacılık Okulu’nun bünyesinde açılan planör okulunun açılışına katılmasıyla olmuştur. Pilotluk mesleği ile tanışan Sabiha’nın hayatında farklı bir dönem başlamıştır. Atatürk’ün desteği ve yönlendirmesi ile eğitimini büyük bir özveri ile sürdürmüş ve Rusya’da planör eğitimi almaya karar vermiştir. Sonraki adım olarak Eskişehir Askeri Tayyare Okulu’na gitmiştir. Burada askeri pilot eğitimi almış ve iyi bir derece ile mezun olmuştur. 1937 Dersim Harekâtı’na katılmıştır. Harekât sonrası, Sabiha Gökçen’e 28 Mayıs 1937 tarihinde, Türk Hava Kurumu’nun Murassa Madalyası verilmiş ve kendisi bu madalyayı alan ilk kadın olmuştur [23].

Sabiha Gökçen’den tam 65 (altmış beş) yıl sonra başka bir kadın askeri pilot Türkiye’yi hem gururlandırmış hem de hüznlendirmiştir. Bu pilot Ayfer Gök’tür. Sabiha Gökçen gibi babasız büyümüş ve çok büyük zorluklarla ODTÜ Matematik Bölümü’ndeki eğitiminden vazgeçerek 1994 yılında Hava Harp Okulu’na girmiş, 4 (dört) yıllık başarılı eğitimin ardından 2 (iki) yıl Çiğli’de uçuş eğitimi almıştır. Ancak henüz 23 (yirmi üç) yaşında iken F-5 ile eğitim uçuşunda Konya 3. Hava Jet Üstü Komutanlığı’ndan kalktıktan sonra Ermenek’te uçağı düşmüş ve şehit olmuştur [24].

Tablo 2’de ise sivil havacılıkta öncü olan kadınlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, ilk kadın pilot olan Bedriye Tahir Gökmen’dir. Vecihi Hürkuş tarafından açılan Vecihi Tayyare Mektebi’nin 12 tane erkek öğrencisi arasında yer alan iki kadından biridir. Diğeri ise Vecihi Hürkuş’un yeğeni Erife’dir. Erife Kartal Hürkuş daha sonra ilk şehit sivil havacı pilotumuz olmuştur.

Bedriye Tahir’in 30 yaşında olması, uçuş mektebi parasını ödemedi sıkıntı yaşamaması, yaşlı annesine bakması ve aynı zamanda memuriyet yapması pilotluk kursuna kabul edilmesinde engel olarak görülmektedir. Ancak düzenli ve disiplinli çalışma ile uçuş isteğinin, geçici bir heves olmadığı anlaşıldığı zaman Vecihi Hürkuş tarafından desteklenerek sınavlara sokulmuştur. Yazılı sınavı başarı ile geçen Bedriye Tahir Hava Kuvvetleri Müsteşarlığı’nın sözlü sınav yapacağı gün hava muhalefeti nedeni ile uygulama sınavını gerçekleştirememiş ve belgesini alamamıştır. Hemen ardından imkânsızlıklar nedeni ile uçuş mektebi kapatılmış ve Bedriye Tahir de kendi ekonomik sıkıntılarından dolayı tayyareciliği bırakmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Vecihi Hürkuş tarafından çıkarılan Kanatlılar Dergisi’nde kendisinin kursta uçabilen 6 pilottan biri olduğu ve sınavlarını da başarı ile verdiği açıklanmıştır. Her ne kadar lisansını almasa da kendisi solo olarak uçan ilk Türk kadın pilot olarak tarihe geçmiştir [25].

Tablo 2. Sivil Havacılıkta Havacı Kadın Sicili (Kronolojik Sırasıyla) [22].

AD- SOYAD	ÜNVAN	TARİH	KURUM
Belkıs ŞEVKET	İlk Uçakla Uçan Kadın	1913	Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti
Bedriye Tahir GÖKMEN	İlk Pilot	1933	Vecihi Sivil Tayyare Mektebi
Yıldız UÇMAN	İlk Paraşütçü	1935	Türk Hava Kurumu
Eribe KARTAL HÜRKUŞ	İlk Şehit Havacı	1936	Türk Hava Kurumu
Naciye TOROS	İlk Planör Pilotu	1936	Türk Hava Kurumu
Edibe SUBAŞI KUTUCUOĞLU	İlk Akrobasi Pilotu	1937	Türk Hava Kurumu
Adile TUĞRUL	İlk Hava Kamarotu/Hostes	1948	Türk Hava Yolları
Nazmiye GÖYÜK	İlk Hava Trafik Kontrolörü	1956	DHİMİ Genel Müdürlüğü
Melahat MORÇÖL	SHGM Kayıtlarına Göre Lisans Alan İlk Pilot	1958	Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
Leman ALDAK	İlk Uçak Yüksek Mühendisi	1961	İstanbul Teknik Üniversitesi
Dilhan EZER ERYURT	NASA'da Görev Yapan İlk Havacı	1961	NASA

6. Sonuç

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin aynı hak ve fırsatlara sahip olması, sosyal yaşamda aynı imkânlarla donatılması anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, ülkeler için en başta insan haklarının korunmasının, hukukun üstünlüğünün daha sonra ise demokratikleşme ve modernleşmenin göstergesidir.

Ülkeler kalkınma adına toplumsal cinsiyete yönelik eşitlik politikaları üretmektedirler. Bu politikalar kadın ve erkeğe aynı haklar sağlamak, kadın ve erkeğin farklılıklarına göre iyileştirme ve düzenlemeler yapmak ve toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin rollerini dönüştürmek şeklinde gerçekleşmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları bu dönüştürücü politikalar içerisinde yer almaktadır. Eğitim, sağlık, istihdam, adalet, ulaşım vb. kamusal alanda gerçekleşen her türlü kamusal hizmetler üzerinde bu eşitlik anlayışı da sağlanmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü de bu toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulanması adına hareket eden kamusal organlardan biridir. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyetin herhangi bir ayrımcılığa yol açmadığı bir çalışma ortamının sağlanmasına önem vermektedir. Bu, kadınların havacılık sektöründe istihdam edilmesi, terfi etmesi ve liderlik pozisyonlarına yükselmesi için fırsat eşitliği sağlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca, SHGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmak, eğitimler düzenlemek ve politika ve programlar geliştirmek gibi çalışmaları da bulunmaktadır.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinde denge sağlamak için 2018 yılında Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Talimatı (SHT-TCD) yayımlanmış ve akabinde SHGM bünyesinde, Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Komisyonu (TCDGK) kurulmuştur. Bu komisyon kadına yönelik havacılık konularında çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalardan biri de Havacı Kadın Sicili olmuştur. Havacı Kadın Sicili incelendiğinde hem askeri hem de sivil alanda görev alıp ilkleri gerçekleştiren kadınların sicillerinden oluştuğu görülmektedir.

Havacı kadın sicili ile eğitim-öğretim gören kız çocukları ve genç kızlar başta olmak üzere ülkedeki tüm kadınlara havacılıkta kadının varlığı ve önemi vurgulanmıştır. Havacılıkta kadının yeri ve önemi gösterilerek rol model oluşturma, genç kadın istihdamı için örnek teşkil etme amaçlanmıştır. Ayrıca havacı kadın sicili; tarihsel açıdan bakıldığında kadının havacılıkta çok eskiden beri var olduğunu göstermektedir.

Buna rağmen mevcut uygulamaların yeterli olduğunu da söylemek mümkün değildir. Yapılan düzenlemeler genellikle norm düzenlemeleri olup değer düzenlemelerinde gerekli önem ve istek hala gösterilmemektedir. Yani SHGM tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğini dengelemek adına norm düzenlemeleri yapılmış, ama bu düzenlemeler sadece sembolik ve temsili olmuştur. Norm düzenlemeleri uygulamada süreklilik arz etmemiştir. Sivil havacılıkta kadının konumu ve varlığı arzu edilen eşitlik ölçüsünde değildir. Bunun için sivil havacılık üzerine yapılan çalışmaların, kurumsal düzenlemeler ve uygulamalar ile desteklenmesi şarttır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür ve Bilgilendirme / Acknowledgment

Bu çalışma 10-12 Kasım 2021 tarihlerinde Selçuk Üniversitesi tarafından düzenlenen International Conference of Aeronautics and Astronautics (ICAA'21) Kongresinde sunulan ve özet metni yayımlanan bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

This study is the extended full text of the abstract of the paper presented at the International Conference of Aeronautics and Astronautics (ICAA'21) organized by Selçuk University on 10-12 November 2021

Kaynakça

- [1] Ersoy, E. 2009. Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 209-230.
- [2] Şimşek, S. 2002. Günümüzün kimlik sorunu ve bu sorunun yaşandığı temel çatışma eksenleri. Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 3(3), 29-39.
- [3] Sarup, M. and Tasneem, R. Identity, culture and the post-modern world, The University of Georgia Press, Athens, 1996.
- [4] Türköne, M. Eski Türk toplumunun cinsiyet kültürü, Ark Yayınları, Birinci basım, Ankara, 1995.
- [5] Newman, L. K. 2002. Sex, gender and culture: Issues in the definition, assessment and treatment of gender identity disorder. Clinical Child Psychology and Psychiatry, 7(3), 358-367.
- [6] Kaypak, Ş. 2014. Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 344-357.
- [7] Aksu, B. Kadın-erkek eşitliği ve toplumsal cinsiyet eğitici kılavuzu. Birleşmiş Milletler sığınma evleri projesi ders notları, Ankara, 2008.
- [8] Alisbah Tuskan, A. 2012. Toplumsal cinsiyet toplumda kadına biçilen roller ve çözümleri. TBB Dergisi, 99, 445-449.
- [9] BM kadın birimi stratejik planı, Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir dünya inşa etmek, [https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-12/UN-Women Strategic-Plan-2022-2025-brochure-tr.pdf](https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-12/UN-Women%20Strategic-Plan-2022-2025-brochure-tr.pdf). (02.03.2023).
- [10] Kurtoğlu, A. Hak temelli izleme ve değerlendirme ve toplumsal cinsiyet anaakımlaştırılması, Ceid Yayınları, Birinci baskı, Ankara, 2015.
- [11] Şahin, M. ve Gültekin, M. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politika uygulayan ülkelerde kadın ve aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye), Dördüncü baskı, SEKAM Yayınları, İstanbul, 2015.
- [12] Başerer Berber, Z. 2021. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme yolları. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 10(3), 1215-1223.
- [13] Şimşek, A. Ç. ve Çakmak, D. 2019. Ülkemizde yürürlükte olan kadın sağlığını koruma politikaları mevzuatı. Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi, 16(1), 45-50.
- [14] İzdeş, Ö. 2022. Çalışma hakkı ve toplumsal cinsiyet eşitliği: İstihdam yaratma programları. Akademik İzdüşüm Dergisi, 7(2), 23-40.
- [15] Sancar, S. 2016. Türkiye'de kadınların siyasal kararlara eşit katılımı. Toplum ve Demokrasi Dergisi, 2(4), 173-184.
- [16] Kuyucak Şengür, F. 2018. Havacılıkta toplumsal cinsiyet dengesi geliştirme çabaları. UTED Havacılık Dergisi, 362, 34-36.

- [17] https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/calisma_gruplari/tcd/8_mart_dergi.pdf. (16.06.2023).
- [18] Havada ve uzayda kadın sempozyumu, 2018. <https://www.turksat.com.tr/tr/etkinlikler/airshow-kapsaminda-havada-ve-uzayda-kadin-konulu-sempozyum-duzenlendi>. (13.03.2023).
- [19] <https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/2018/TC-TCD.pdf>. (10.02.2023).
- [20] https://www.icao.int/Meetings/AviationGenderSummit/Documents/Communique_Global%20Aviation%20Gender%20Summit_FINAL.10%20Aug.pdf. (09.04.2023).
- [21] Uluköse, G. Sabiha Gökçen, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2007.
- [22] <https://web.shgm.gov.tr/tr/s/5986-ilk-sivil-havaci-kadin-sicil-duzenlemeleri>. (15.04.2023).
- [23] Balcı, M. ve Karadeniz, Y. 2018. Cumhuriyet modernleşmesinin genç kadın pilotu: Sabiha Gökçen. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 2(1), 1-7.
- [24] <https://www.burduryenigun.com/onsuz-gecen-22-yil-turkiyenin-ilk-kadin-sehit-pilotu-ayfer-gok/>. (19.04.2023).
- [25] Kaplan, S. 2018. Türkiye'nin ilkleri başaran kadınları, Türkiye'nin ilk kadın pilotu, Bedriye Tahir Gökmen. Petrol-İş Kadın Dergisi, 58, 44-45.